

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2013 р. № 1071-р “Енергетична стратегія України на період до 2030 р.”. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/p0002120-13/para3#n3>.

7. Стоян О. Ю. Світовий та вітчизняний досвід реалізації механізмів державного регулювання розвитку відновлювальної енергетики: основні тенденції розвитку та перспективи / О. Ю. Стоян // Наукові праці [Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилян. академія”]. Серія “Держ. управління”. – 2014. – Т. 235, вип. 223. – С. 94–100.

Kruglov V. V. Development of Alternative Power System through Use of Mechanisms of Public-Private Partnership.

The article presents an example of a public-private partnership in the energy sector: The variants of solving the existing problems in the sphere of housing and communal services in the implementation of public-private partnership.

Key words: alternative energy, public-private partnership, private business, partnership, green tariff, government regulation.

Надійшла до редколегії 22.09.2015 р.

УДК 351.83

О. М. Шашула,

*здобувач кафедри політології та філософії ХарPI НАДУ,
м. Харків*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних основ державного регулювання охорони праці. Аналізуються особливості впливу держави на відповідну сферу в умовах глобальних суспільних трансформацій. Визначаються функції державного регулювання в галузі охорони праці.

Ключові слова: охорона праці та здоров'я працівників, державне регулювання охорони праці, глобалізація економіки, безпека виробничих процесів, умови праці, функції держави.

Вітчизняна система охорони праці перебуває у процесі комплексних трансформацій, пов'язаних із переходом від адміністративно-командної до ринкової економіки, що зумовлює необхідність використання принципово нових підходів до вирішення проблем безпеки праці та виробничого середовища. Сучасні професіонали в галузі охорони праці зіштовхуються з необхідністю управління новими видами комплексних професійних ризиків та загроз, що пояснюється принциповими змінами в сучасних технологіях, значним погіршенням екологічної ситуації та глобалізаційними процесами в світовій економіці.

Держава як один із головних суб'єктів соціально-трудових відносин у сфері охорони праці повинна чітко реагувати на найгостріші суспільні виклики та виступати гарантом дотримання прав працівників на збереження життя й здоров'я та забезпечення сприятливих умов праці. Саме від ефективності державної політики значною мірою залежить те, наскільки пристосованою до змін у зовнішньому середовищі виявиться система охорони праці на державному рівні.

Визначення ролі держави в управлінні охороною праці знаходиться в межах загальних теоретичних положень щодо ролі держави в регулюванні економічних процесів. Оскільки детальний аналіз позицій науковців щодо участі держави в

економічному розвитку потребує окремого розгорнутого дослідження, розгляньмо лише основні з них, наголосивши натомість, що світ постійно змінюється, а разом з ним зазнають змін і погляди щодо місця й ролі держави у процесах економічного та соціального розвитку.

Визначенню ролі держави присвячено численні наукові публікації зарубіжних та вітчизняних учених, у яких у тому чи іншому ступені аналізується співвідношення державного регулювання та ринкового механізму.

Говорячи про причини державного втручання в економіку, переважна більшість економістів пов'язує їх з недосконалістю ринкової системи. Вважається, що в разі недосконалості ринкової системи держава може й повинна покращувати функціонування економіки. Власне, у виправленні вад ринкової системи й має полягати економічна функція держави.

Наприклад, А. Прохоров дає таке визначення ролі держави в ринковій економіці: “Можна виділити щонайменше два аспекти ролі держави: 1) підтримка й захист ринкової системи, перш за все ринку й конкуренції як таких; 2) надолуження обмеженості ринку у сферах суспільної життєдіяльності, де ринкові принципи не могли прижитися як такі, що суперечить інтересам суспільства в цілому. Звідси походить, що держава за характером своєї економічної діяльності стає й елементом ринкового устрою, і стабілізаційним фактором суспільного розвитку взагалі, оскільки вона перебирає на себе всі ті функції, що непідвладні ринку” [2].

Аналізу проблем змісту соціально орієнтованої економіки та визначення умов і важелів ефективного державного регулювання економіки в ринкових відносинах присвячено також праці А. Гальчинського, В. Гейця, М. Долішнього, С. Мочерного, Л. Мендельсона, У. Мітчелла та ін.

С. Степаненко вважає, що державне регулювання економічних процесів зумовлене самою сутністю держави як інституту, покликаною відбивати загальну волю та інтереси більшості населення. Однак трансформаційні зміни в економіці вимагають від держави нових підходів, методів та інструментів регулювання економіки [4].

У монографії С. Серьогіної “Роль держави в економіці” аналізуються взаємодія держави й економіки з позицій загальних закономірностей розвитку складних систем. Економіка, як і суспільство в цілому, є складною відкритою системою з нелінійною динамікою, в основі еволюції якої лежать процеси самоорганізації. Вивчення процесів самоорганізації й організації складних систем дозволяє зрозуміти взаємодію двох суперечливих форм організації економічних процесів – економічних механізмів і державного регулювання економіки [3].

Незважаючи на наявність численних публікацій, присвячених аналізу проблем, що існують у галузі охорони праці, дослідженню теоретичних засад державного регулювання охорони праці в умовах трансформаційного суспільства було приділено недостатньо уваги, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Метою статті є аналіз теоретичних основ державного регулювання охорони праці в умовах переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки та демократизації суспільного життя.

Ще за часів Адама Сміта панувала думка, що ринок є найкращим регулятором економіки, що саме дією ринкових механізмів забезпечується економічне зростання та підвищення добробуту населення. Отже, на державу повинно бути покладено обмежену кількість функцій, необхідних для ефективного функціонування ринку, а саме: оборона, забезпечення безпеки громадян, захист прав власності, надання мінімального

спектра послуг у сфері освіти тощо. У цілому превалювало уявлення щодо мінімальної ролі держави – “Держава нічний сторож”, “Мінімальна держава” тощо.

Наприкінці XIX ст. класичним уявленням щодо функції держави було протиставлено марксистську економічну теорію, що довела невідворотність посилення ролі держави в регулюванні економіки внаслідок розвитку капіталізму. Після Першої світової війни посилилась підтримка концепції щодо необхідності створення державних систем соціального забезпечення та втручання держави в економіку.

Після Другої світової війни держави почали проводити більш активну економічну політику. У багатьох країнах набули розповсюдження різні варіанти державного планування та прогнозування економічного розвитку. З метою розвитку провідних галузей промисловості у Франції застосовувалось індикативне планування. Економічне програмування широко використовувалось у Нідерландах, Норвегії, Японії, а в 60-х рр. XX ст. воно отримало розповсюдження також у Великобританії, Швеції, Бельгії, Італії, ФРН. На посилення державного втручання в економіку впливав розвиток різних теорій, таких як теорія суспільних благ і розширення ролі суспільного сектора у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, транспорту, підготовки кадрів; теорія перерозподілу доходів і розвитку систем соціального захисту.

Економічні кризи 1974–1975 та 1980–1982 рр. було розцінено більшістю науковців як кризу методів державного регулювання економіки в цілому. Піддавалося критиці також зростання державних витрат на соціальну сферу у промислово розвинених країнах. Зміни в теорії та практиці державного втручання в економіку було проаналізовано в щорічному звіті Всесвітнього банку за 1997 р. “Держава у світі, що змінюється” [1]. Особливу увагу в звіті було приділено змінам теоретичних оцінок щодо ступеня участі держави в регулюванні економіки, взаємовідносинам держави та ринкової економіки в період після Другої світової війни. Зокрема, висловлювалась думка, що місія будь-якої держави полягає у виконанні п'яти фундаментальних завдань, без яких неможливий стійкий розвиток та скорочення бідності:

- утвердження основ законності;
- підтримка збалансованого політичного стану та забезпечення макроекономічної стабільності;
- інвестиції в розвиток соціального забезпечення, інфраструктуру;
- підтримка незахищених верств населення;
- захист довкілля.

І хоча зазначені положення давно отримали повсюдне визнання, постійно з'являються нові ідеї щодо належної пропорції ринкових та державних механізмів їхнього забезпечення. Фінансово-економічна криза, що розпочалась у 2008 р. та охопила всі країни світу, знову змусила держави активно втрутитися в економіку. Зокрема, було вжито невідкладних заходів щодо “вливання” фінансових ресурсів із державних бюджетів у банківську систему, надання допомоги приватному сектору й населенню. Реальні обставини без будь-яких теоретичних обґрунтувань, з урахуванням взаємовідносин та взаємного впливу економік держав викликали активізацію економічної політики на державному рівні.

Загальні питання теорії управління економікою, що розглядають процеси державного регулювання й ринкового механізму, мають безпосереднє відношення до методології вивчення управління охороною праці на сучасному етапі розвитку України.

Слід наголосити, що під *державним регулюванням* мається на увазі *здійснюваний в інтересах усього суспільства вплив держави на діяльність*

фізичних і юридичних осіб (суб'єктів права) і тим самим – на економічні та соціальні процеси в суспільстві. Оскільки діяльність суб'єктів господарювання спрямовано на виробництво продукції/товарів/послуг, то забезпечення безпеки в галузі охорони праці включає в себе:

- безпеку вироблених товарів;
- безпеку послуг, що надаються;
- безпеку безпосередньо виробничої діяльності.

Управління охороною праці формується в результаті взаємодії організаційного начала держави й ринкових механізмів господарювання. Керівна роль держави полягає у прийнятті законів і нормативно-правових актів, що містять у собі державні вимоги стосовно умов та охорони праці, обов'язкові для виконання. Держава в особі органів нагляду й контролю контролює виконання законодавчих вимог і здійснює заходи щодо забезпечення їхнього виконання в організаціях усіх форм власності.

Ст. 43 Конституції України гарантує кожному право на належні, безпечні й здорові умови праці. Це положення Конституції визначає сутність державної політики в галузі охорони праці, однією з основних складових якої стає створення вискоєфективних систем управління охороною праці (далі – СУОП).

Варто констатувати, що вітчизняне законодавство з проблем охорони праці є досить розвиненим. У Конституції України та в Кодексі законів про працю України закріплено принцип пріоритету міжнародно-правових норм перед нормами національного.

Міжнародне правове регулювання праці – це встановлена міжнародними договорами (актами) система стандартів щодо регулювання праці, яку держави, що приєдналися до відповідного міжнародного договору (ратифікували його), використовують в національному трудовому законодавстві. Зокрема, вітчизняне законодавство охоплює низку міжнародних документів, серед яких Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Європейська соціальна хартія, Конвенція МОП № 155 “Про безпеку і гігієну праці та виробниче середовище”, Конвенція МОП № 187 “Конвенція про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці”, Рекомендація МОП № 164 “Щодо безпеки та гігієні праці і виробничого середовища” та ін. В Україні функціонує багаторівнева СУОП, функціональними ланками якої є відповідні структури державної законодавчої та виконавчої влади різних рівнів, управлінські структури підприємств і організацій, трудових колективів.

Залежно від спрямування вирішуваних завдань всі ланки СУОП можна поділити на дві групи:

- ланки, що забезпечують вирішення законодавчо-нормативних, науково-технічних, соціально-економічних та інших загальних питань охорони праці;
- ланки, до функціональних обов'язків яких входить забезпечення безпеки праці в умовах конкретних організацій, підприємств.

До першої групи належать органи державної законодавчої ініціативи та органи державного управління охороною праці:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд);
- міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків і профзахворювань;
- місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Верховна Рада України у взаємодії з відповідними структурами державної виконавчої влади визначає засади державної політики у сфері охорони праці, вирішує

питання вдосконалення й розвитку законодавчої бази охорони праці, соціальні питання, пов'язані зі станом умов і охорони праці.

Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони праці з урахуванням стану охорони праці в державі, організує розроблення загальнодержавних програм відповідно до поліпшення цього стану, затверджує ці програми і контролює виконання їх, визначає функції органів виконавчої влади щодо вирішення питань охорони праці й нагляду за охороною праці.

СУОП є багаторівневою системою управління, у якій верхнім рівнем є державне управління, а нижнім – управління охороною праці на конкретному об'єкті. Як проміжні рівні управління можуть виступати відомче, регіональне управління, а також управління в об'єднанні, тресті тощо.

Управління охороною праці формується в результаті взаємодії організаційного начала держави й ринкових механізмів господарювання. Керівна роль держави полягає у прийнятті законів і нормативно-правових актів, що містять у собі державні вимоги щодо умов та охорони праці, обов'язкові для виконання. Держава в особі органів нагляду й контролю контролює виконання законодавчих вимог і здійснює заходи щодо забезпечення виконання їх в організаціях усіх форм власності.

Функції державного регулювання в галузі охорони праці можна поділити на чотири основних види:

- нормотворча функція (видання законів та підзаконних актів);
- нагляд та контроль за дотриманням законодавства;
- надання суспільно значущих послуг (ліцензування, сертифікація, акредитація, атестація тощо).
- інформаційно-просвітницька функція, спрямована передусім на розвиток культури безпеки в суспільстві.

Однією з основних складових державної політики у сфері охорони праці є створення високоефективних СУОП. З точки зору системного підходу, охорона праці являє собою систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Література:

1. Государство в меняющемся мире. Отчет о мировом развитии – 1997. Всемирный банк, Вашингтон. – М. : Агентство экономической информации “Прайм-ТАСС”, 1997. – С. 4.
2. Прохоров А. А. Национальные рыночные модели экономического развития / А. А. Прохоров // Рос. экон. журн. – 1997. – № 11/12. – С. 90–91.
3. Серегина С. Ф. Роль государства в экономике. Синергетический поход / С. Серегина. – М. : Дело и сервис, 2002. – С. 75–135.
4. Степаненко С. В. Передумови та необхідність державного регулювання процесів економічного розвитку України / С. Степаненко // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/2/05.pdf>.

Shashula O. M. State regulation in the occupational safety and health sphere.

The article is devoted to the study of theoretical bases of state regulation of occupational safety and health. The analysis of features of state influence on the appropriate sphere in the global social transformation context is done. Functions of the state regulation in the occupational safety and health field are defined.

Key words: occupational safety and health, state regulation of occupational safety and health, globalization of the economy, productive process safety, labor conditions, state functions.

Надійшла до редколегії 22.09.2015 р.